

MAŁGORZATA DAJNOWICZ

<https://orcid.org/0000-0001-6124-9983>

Uniwersytet w Białymstoku

Liga Kobiet w latach 1945–1981 (na przykładzie kierunków aktywności organizacji okręgów gdańskiego i łódzkiego)¹

Streszczenie

Liga Kobiet, do 1949 r. funkcjonująca pod nazwą Społeczno-Obywatelska Liga Kobiet, była organizacją powołaną po 1945 r. w okręgu łódzkim i gdańskim. Jej działalność wytyczana była przez władze partyjno-rządowe. W początkowych latach zarówno gdańska, jak i łódzka organizacja charakteryzowały się podobną aktywnością i zasięgiem oddziaływania na lokalne środowiska kobiece. Po 1949 r., już pod nazwą Ligi Kobiet, większą popularnością wśród kobiet i akceptacją społeczną cieszył się oddział łódzki. Spowodowane było to możliwościami budowania wpływów organizacji wśród łódzkich robotnic. Z kolei w Gdańsku Liga nie zbudowała silnych struktur organizacyjnych z powodu m.in. słabszych w porównaniu do łódzkich możliwości działań w środowiskach zatrudnionych kobiet, zwłaszcza robotnic. W Gdańsku również po 1980 r. narodził się jedyny w kraju ruch reformatorski wśród członkiń Ligi Kobiet.

Słowa kluczowe: Liga Kobiet, gdańska Liga Kobiet, łódzka Liga Kobiet, działalność wśród kobiet, organizacja kobieca w PRL, system komunistyczny

¹ Publikacja jest wynikiem realizacji projektu Narodowego Centrum Nauki pt. Liga Kobiet na terenie. Działalność organizacji i realia jej funkcjonowania na szczeblu regionalnym i lokalnym w rzeczywistości Polski Ludowej (1945–1989) – Nr 2017/25/B/HS3/02015.

**THE LEAGUE OF WOMEN IN THE YEARS 1945–1981
(BASED ON ITS ACTIVITY AND DIRECTION
IN GDAŃSK AND ŁÓDŹ DISTRICTS)**

Abstract

The League of Women, until 1949 operating under the name Socio-Civic League of Women, was an organization created post-1945 in Gdańsk and Łódź districts. Its activity was dictated by the party and governmental authorities. During their early years, both the Gdańsk and the Łódź organizations were characterized by similar activities and range of influence on the local women's milieu. After 1949, with the organization's name changed to the League of Women, the Łódź branch enjoyed wider popularity and social acceptance among women. This was caused by the possibilities of building the organization's influence among female workers in Łódź. The Gdańsk branch did not create rigid organizational structures due to, i.a., comparably less opportunities there for activity among employed women, especially workers. Also in Gdańsk, after 1980, the only reformatory movement among the League members in the country was born.

Keywords: The League of Women, Gdańsk branch of the League of Women, Łódź branch of the League of Women, activity among women, women's organization in the Polish People's Republic (PRL), communist system

Niniejsze opracowanie jest wynikiem badań nad znaczeniem i rolą Ligi Kobiet (LK), oficjalnej i największej organizacji kobiecej funkcjonującej w Polsce Ludowej. Analizie poddano w szczególności jej obszary działalności z okręgu łódzkiego i gdańskiego. Tematyka dotycząca aktywności organizacyjnej Ligi Kobiet podejmowana była w publikacjach odnoszących się do polskiego ruchu kobiecego po 1945 r. Fragmenty książki poświęcała liderkom tej organizacji m.in. Magdalena Grabowska². Do działalności organizacji o nazwie LK nawiązywały w monografiach Małgorzata Fidelis³ i Natalia Jarska⁴, a w artykułach naukowych m.in. Dariusz Jarosz⁵ oraz Anna

² Magdalena Grabowska, *Zerwana genealogia. Działalność społeczna i polityczna kobiet po 1945 roku a współczesny polski ruch kobiecy*, (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2018).

³ Małgorzata Fidelis, *Kobiety, komunizm i industrializacja w powojennej Polsce*, tłum. Maria Jaszczurowska, (Warszawa: Wydawnictwo W.A.B., 2015).

⁴ Natalia Jarska, *Kobiety z marmuru. Robotnice w Polsce w latach 1945–1960*, (Warszawa: Wydawnictwo Humanica, 2015).

⁵ Dariusz Jarosz, „Idee, programy i realia: funkcje Ligi Kobiet w porządku instytucjonalnym Polski Ludowej (1945–1957)”, w: Agnieszka Janiak-Jasińska, Katarzyna Sierakowska,

Marcinkiewicz-Kaczmarczyk⁶. W ostatnich latach opublikowano również kilka tekstów naukowych, które stanowią część kompleksowego opracowania zasięgu działalności LK w tzw. terenie, na poziomie regionalno-lokalnym. W obiegu naukowym znalazły się artykuły o funkcjonowaniu LK w takich regionach, jak województwo białostockie⁷, łódzkie⁸ czy Dolny Śląsk⁹. Opracowania te dotyczą zwłaszcza kierunków działalności LK w danych regionach, na terenie miast, ze szczególnym uwzględnieniem zasięgu wpływów w przestrzeni lokalnej.

Zarząd Główny Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet (SOLK), ustanowiony w sierpniu 1945 r., niezwłocznie podjął się organizacji struktur w terenie, w poszczególnych województwach kraju. W związku z tym już na przełomie 1945 i 1946 r. w największych miastach powstały zarządy wojewódzkie SOLK¹⁰. Powołano je wówczas w Łodzi, Warszawie, Krakowie, Gdańsku, Poznaniu, Katowicach, Bydgoszczy, Białymstoku, Wrocławiu, Szczecinie, Rzeszowie, Olsztynie, Kielcach i Lublinie¹¹. Według sprawozdań dotyczą-

Andrzej Szwarz (red.), *Działaczki społeczne, feministki, obywatelki... Samoorganizowanie się kobiet na ziemiach polskich po 1918 roku (na tle porównawczym)*, t. 2, (Warszawa: Wydawnictwo Neriton, 2009), 307–330.

⁶ Anna Marcinkiewicz-Kaczmarczyk, „Rola kobiety w Polsce Ludowej w świetle treści propagandowych rozpowszechnianych przez Ligę Kobiet w latach 1946–1956”, *Dzieje Najnowsze*, t. 50, nr 2, 2018, 149–179.

⁷ Małgorzata Dajnowicz, „Główne kierunki działalności Ligi Kobiet w Polsce Ludowej do 1975 r. (ze szczególnym uwzględnieniem województwa białostockiego)”, *Prace Historyczne*, nr 145(3), 2018, 579–601; eadem, „Liga Kobiet w terenie. Kierunki działalności organizacji na przykładzie struktur białostockich w latach 1966–1981”, *Niepodległość i Pamięć*, t. 25, nr 2, 2018, 161–182; Agnieszka Drozdowska, „Liga Kobiet w województwie białostockim – stan badań i postulaty badawcze”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobięcych*, nr 2(5), 2018, 112–127.

⁸ Małgorzata Dajnowicz, „Liga Kobiet w okręgu łódzkim w latach 1945–1981. Główne obszary działalności”, *Dzieje Najnowsze*, t. 51, nr 4, 2019, 75–90; eadem, „Liga Kobiet Polskich w okręgu łódzkim w latach 1982–1989. Główne kierunki w świetle materiałów sprawozdawczych organizacji”, *Dzieje Najnowsze*, t. 53, nr 2, 2021, 143–160.

⁹ Adam Miodowski, „Local conditions for the activities of the League of Women structures in the Lower Silesia during the Stalinist period”, *Społeczeństwo i Polityka*, nr 4(57), 2018, 137–155; idem, „Udział dolnośląskiej Ligi Kobiet w kampaniach propagandowych na rzecz aktywizacji zawodowej kobiet ze środowisk patologicznych i aspołecznych (1949–1955)”, *Niepodległość i Pamięć*, t. 26, nr 1, 2019, 279–302.

¹⁰ 20 września 1945 r. powołane zostały zarządy w Warszawie, Krakowie i Łodzi, a do końca roku w: Gdańsku, Poznaniu, Katowicach, Bydgoszczy i Białymstoku. Materiał pomocniczy do opracowania prelekcji, referatów i pogadanek okolicznościowych z okazji XX-lecia LK, Archiwum Narodowe w Krakowie, SJ 29/1340/99, k. 548.

¹¹ *Rozwój Ligi Kobiet w okresie od 1945–1951 r.*, Archiwum Akt Nowych [dalej: AAN], Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, Komitet Centralny [dalej: PZPR, KC], Wydział Kobięcy [dalej: WK KW], 237/XV-30, k. 1–3.

cych aktywności organizacji na obszarze województwa gdańskiego w 1946 r. w oddziale gdańskim funkcjonowały już zarządy powiatowe we wszystkich miastach powiatowych województwa (było ich 11) oraz w trzech miastach wydzielonych (Gdynia, Sopot i Elbląg) i najaktywniejszy w stolicy regionu, w Gdańsku¹².

Jednym z kluczowych problemów społecznych, w rozwiązanie którego zaangażować się miała organizacja w latach powojennych, miała być pomoc w zatrudnieniu kobiet. Liga angażować się miała także w organizację placówek usługowych zatrudniających kobiety. Przykładowo w 1946 r. liderki LK prowadzić miały w Gdańsku kuchnię mleczną, a w Sopocie gospodę¹³, w Elblągu świetlicę oraz stołówkę¹⁴. Z kolei w Gdańsku pod opieką i zarządem Ligi znaleźć się miał jeden ze szpitali¹⁵. Tam również znajdowały zatrudnienie kobiety. Zarząd Ligi w Elblągu zarobione na prowadzeniu stołówki pieniądze przeznaczył na szeroko rozumiane prace organizacyjne, działalność świetlicy i biblioteki oraz szkolenia dla kobiet, zainicjował powołanie kursów, to jest pisania na maszynie oraz krawiecki. W 1947 r. organizacja z Elbląga prowadziła samodzielnie 12 żłobków w kraju, a nad 44 sprawowała patronat¹⁶.

Łódzka LK już od 1945 r. rozpoczęła dynamiczną mobilizację niezatrudnionych Polek do pracy w fabrykach, co przebiegało równoległe z rekrutacją do struktur organizacji kolejnych członkiń, zwłaszcza pracujących w fabrykach włókienniczych¹⁷. Jednocześnie w dzielnicach Łodzi i w regionie były tworzone kolejne koła Ligi, w których prowadzono zawodowe kursy dla niewykwalifikowanych i poszukujących zatrudnienia kobiet. Na początku 1946 r. w województwie łódzkim odnotowano 28 kół SOLK¹⁸. Ponadto

¹² Protokół z posiedzenia Wydziału Spółdzielczego Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet, AAN, SOLK, k. 9n.; Sprawozdanie z działalności Wydziału Organizacyjnego i Wydziału Spółdzielczego w Zarządzie Wojewódzkim Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet na województwo gdańskie, AAN, SOLK, k. 1-17, 26, 38; Plan pracy Wydziału Spółdzielczego Wojewódzkiego Zarządu SOLK w Gdańsku za m-c sierpień 1947, AAN, SOLK, k. 3.

¹³ Melania Mroczek-Szymańska, „Kalendarium Ligi Kobiet Polskich”, *Nasza Praca* [dalej: *NP*], nr 1, 1986, 10.

¹⁴ Kronika na 40-lecie Zarządu Miejskiego Ligi Kobiet, opracowana w 1985 r. przez Barbarę Jakubowską i Zofię Waś z Zarządu Miejskiego LKP w Elblągu, przechowywana w Archiwum Ligi Kobiet Polskich w Elblągu. W kronice strony nie są numerowane.

¹⁵ Melania Mroczek-Szymańska, „Kalendarium”, 12.

¹⁶ Kronika na 40-lecie...

¹⁷ „Pracujemy w Społeczno-Obywatelskiej Lidze Kobiet. Kobiety uczą się na kursach SOLK”, *Kobieta Dzisiejsza*, nr 11, 1946, 15.

¹⁸ „Liga Kobiet pracuje już w całym kraju”, *Kobieta Dzisiejsza*, nr 1, 1946.

w 1946 r. koło w Pabianicach skupiało 400 członkiń, a w Zgierzu prawie 1000. Wśród realizowanych wówczas zadań Ligi z terenu województwa łódzkiego eksponowano zwłaszcza zaangażowanie liderki w organizację dokształcania zawodowego kobiet oraz inicjowanie form aktywności edukacyjnych dotyczących likwidacji analfabetyzmu wśród kobiet, głównie zrzeszonych w organizacji ligowej¹⁹. Realizacji tych celów służyły organizowane liczne szkolenia i wspomniane zawodowe kursy dokształcające²⁰. Wynikające z oddolnych potrzeb kobiet miały być poradnie prawne, powoływane przez LK. Udzielano w nich porad głównie w zakresie prawa rodzinnego. Poradnia prawna działająca przy Zarządzie Wojewódzkim (ZW) w Łodzi udzieliła w 1947 r. porad w zakresie przebiegu procedury dotyczącej rozwodów, spraw alimentacyjnych, kwestii formalno-prawnych przy uzyskiwaniu rent, podstaw prawa pracy, a nawet spraw związanych ze współpracą rodziców ze szkołą, w których uczyć się miały dzieci kobiet zgłaszających się do Ligi. W sprawozdaniach z działalności poradni prawnych LK opisywano rodzaje spraw, z którymi przybywały podopieczne, poddawano opisowi konkretne problemy, z którymi borykały się na co dzień kobiety, oraz przedstawiono sposób ich załatwienia. Pomagano korzystającym z porad w pisaniu pozwów rozwodowych i alimentacyjnych, udzielano zapomóg finansowych, kierowano do innych poradni, np. pomocy społecznej. Członkinie LK zaangażowane w pracę poradni interweniować miały także w zakładach pracy, szkołach, wspierając w ten sposób podopieczne. Rocznie rozpatrywano w tych poradniach po kilkaset spraw od zgłaszających się kobiet okręgu łódzkiego²¹.

W sposób ciągły prowadzona była działalność wspierająca politykę państwa, co obrazować miała m.in. akcja włączania się członkiń LK w agitację związaną z wyborami do Sejmu Ustawodawczego 1947 r. Do prac agitacyjnych przed wyborami przeszkolono ponad 3 tys. kobiet. Członkinie Ligi pracowały w Komisjach Obwodowych (około 2 tys.), w Komitetach Obywatelskich (ponad 10 tys.)²². Na ze-

¹⁹ Kronika Zarządu Głównego LK w Łodzi za lata 1946-1951, Archiwum Ligi Kobiet Polskich w Łodzi [dalej: ALKPŁ].

²⁰ „Zawodowe kształcenie kobiet”, *NP*, nr 2, 1947, 13-14 i n.; Cz., „Likwidujemy bezrobocie wśród kobiet”, *NP*, nr 3-4, 1947, 6-10.

²¹ Książka Poradni Prawnej za lata 1948-1960, ALKPŁ.

²² „Zjechałyśmy się z całej Polski”, *NP*, nr 1, 1947, 25; Stanisława Dłuska, „Nasz udział w wyborach”, *NP*, nr 1, 1947, 26-27.

braniach Ligi przekazywano informacje o politycznym znaczeniu wyborów, organizowano wiece kobiece świadczące o zaangażowaniu kobiet w poparcie dla wyborów²³.

We wrześniu 1949 r. zmieniono nazwę z SOLK na LK²⁴. Pod tą nazwą organizacja podjąć miała intensywniejszą niż wcześniej pracę wychowawczą i propagandową w różnych środowiskach kobiecych. W związku z tym w skład ZG LK włączono przedstawicielki związków zawodowych, Związku Samopomocy Chłopskiej, Rodzin Wojskowych, organizacji młodzieżowych i społecznych oraz spółdzielni. Postanowiono zreorganizować wydziały Ligi, uzasadniając to dostosowaniem organizacyjnym do istniejących potrzeb społecznych. W wewnętrznych strukturach organizacji powstały нефunkcjonujące we wcześniejszym okresie oddziały szkolenia ideologicznego, aktywizacji kobiet w nowych zawodach oraz propagandy i pracy. Podjęto również intensywne szkolenia młodych kobiet, przyszłych kadr organizacji²⁵.

Wydziały organizacyjne Ligi rozbudowywały się wraz z wyznaczaniem przez władze nowych zadań. Przykładowo w 1949 r. w Zarządzie Wojewódzkim SOLK w Gdańsku, kierowanym przez przewodniczącą Stanisławę Starczewską²⁶, zatrudniano 14 pracowników etatowych w sześciu wydziałach: organizacyjnym, kulturalno-oświatowym, szkoleniowym, opieki społecznej, finansowym i administracyjno-gospodarczym²⁷. Gdańska Liga na koniec 1949 r. liczyć miała ponad 68 tys. członkiń skupionych w ponad 1400 kołach²⁸.

W czasie Krajowej Konferencji LK zorganizowanej w maju 1949 r. delegatka z Łodzi o nazwisku Ożogowska zadeklarowała w imieniu łódzkich kobiet 100 tys. godzin pracy przy odbudowie kraju i powołanie w każdej gminie województwa koła Towarzystwa

²³ W kraju w wiecach organizowanych przez SOLK uczestniczyło ponad pół miliona kobiet. Najaktywniejszą pracę wiecową zrealizowano w województwie śląsko-dąbrowskim, gdzie przeprowadzono 389 wieców i zebrań z udziałem ponad 202 tys. kobiet. Stanisława Dłuska, „Nasz udział”, 26–27.

²⁴ Pod tą nazwą organizacja funkcjonowała od 9 września 1949 r. do 2 grudnia 1981 r. Od 1982 r. zmieniono nazwę na Ligę Kobiet Polskich – Dz.U. 1982, Nr 38, poz. 254.

²⁵ Rozwój Ligi Kobiet..., k. 5.

²⁶ Sekretarzem Zarządu Wojewódzkiego SOLK w Gdańsku była wówczas Stanisława Szymaniak.

²⁷ Sprawozdanie Wydziału Organizacyjnego Zarządu Wojewódzkiego Ligi Kobiet w Gdańsku za III kwartał, s. 1, Archiwum Państwowe w Gdańsku [dalej: APG], Stan organizacyjny Ligi Kobiet woj. gdańskiego, k. 16.

²⁸ Sprawozdanie ogólne Zarządu Wojewódzkiego Ligi Kobiet w Gdańsku za 1949 r., 5, APG, Stan organizacyjny Ligi Kobiet woj. gdańskiego, k. bez nr.

Przyjaźni Polsko-Radzieckiej²⁹. Aktywistki Ligi często odwoływały się do wzorców kobiet radzieckich. Rozwojowi organizacji w poszczególnych regionach służyć miały akcje współzawodnictwa, którym patronował ZG LK. Przykładowo w 1949 r. łódzka Liga rywalizowała i przegrała z oddziałem warszawskim. Jak podano w sprawozdaniu, przegrana i tak była w pewnym zakresie zwycięstwem organizacji, bo częściowo zostały zrealizowane podjęte zobowiązania w zakładach pracy, wzrosła liczba członkiń Ligi, zorganizowano nowe koła terenowe³⁰. Kolejny etap współzawodnictwa wygrała w kraju i zdobyła tzw. sztandar przechodni, jako triumf wygranej, Liga łódzka. Od 1 maja do 15 listopada 1949 r. w Łodzi powstało 6318 zespołów współzawodnictwa, poza pracą zawodową kobiety przepracować miały społecznie ponad 2 miliony godzin. Dodatkowym efektem współzawodnictwa i ważnym dla organizacji miało być zacieśnienie współpracy robotnic z chłopkami. Ponad 350 ekip Ligi wyjeżdżało do pracy na wieś, gdzie aktywistki pomagały w pracy gospodyniom wiejskim i prowadziły działalność tzw. uświadamiającą³¹. W ocenie wyników podkreślono znaczenie przygotowania robotnic do realizacji planu sześcioletniego³². Trzeci etap współzawodnictwa był korzystny dla Ligi w całym kraju. Wzrosnąć miało tempo pracy w organizacji i jej liczebność członkowska. W kraju założono 10 361 nowych kół, przybyło według sprawozdania organizacji blisko 400 tys. członkiń³³.

Zgodnie z ówczesną polityką władz komunistycznych organizacja miała stworzyć pola aktywności społecznej dla kobiet oraz wyznaczać kierunki dla ich działalności publicznej. Ponadto LK miała kreować inne obszary życia kobiet, nie tylko w zakresie pracy zawodowej, czasu wolnego kobiet i ich rodzin, ale przede wszystkim kształtować szeroko rozumiane poglądy światopoglądowe Polek. Przez cały okres funkcjonowania organizacji w sprawozdaniach dotyczących działalności Ligi występował postulat konieczności zwiększenia liczby członkiń. Jednak ze względu na niezadowalający stan organizowania placówek

²⁹ „Krajowa Konferencja Ligi Kobiet”, *NP*, nr 6, 1949, 17.

³⁰ „Podsumowanie wyników i ocen II etapu współzawodnictwa organizacyjnego Ligi Kobiet”, *NP*, nr 6, 1949, 27 i 30.

³¹ O.T. [Olga Tomaszewska], „Przekazanie sztandaru przechodniego organizacji łódzkiej”, *NP*, nr 4, 1950, 34.

³² Olga Tomaszewska, „Pewne uwagi o III-cim etapie współzawodnictwa”, *NP*, nr 1, 1950, 27-28.

³³ *Ibidem*, 28.

ligowych, także w celu aktywizowania działaczek w zakresie inicjowania różnorodnych obszarów działalności, urządzano liczne pogadanki dla aktywu Ligi, publikowano dla nich instrukcje, uruchamiano kursy szkoleniowe dla instruktorek i aktywistek³⁴.

W szkoleniach bezpośrednich i niekiedy dostosowanych do indywidualnych potrzeb grup poddawanych szkoleniom, jak też tych realizowanych za pośrednictwem publikacji prasowych lub audycji radiowych³⁵, chodziło przede wszystkim o rzetelne przygotowanie ideologiczne aktywistek, zwłaszcza tych, które nie miały bezpośredniego związku z partią wynikającego z nadzoru Wydziałów Kobięcych PZPR. Dominującymi obszarami aktywności LK do połowy lat 50. pozostawały, oprócz działalności na rzecz zwiększania liczebności członkiń organizacji, kobiet pracujących i nie wykonujących pracy zawodowej, działania służące pomocy matkom w opiece nad dziećmi, organizacja szkoleń zawodowych dla kobiet. Działalność propagandowa członkiń Ligi uwidoczniła się w różnego rodzaju akcjach wychowawczo-oświatowych kierowanych do kobiet, których celem było głównie upowszechnianie i dalej utrwalanie w środowiskach kobiecych zasad budowy ładu komunistycznego w Polsce powojennej³⁶.

Podczas Zjazdu LK w 1951 r. deklarowano, że „tempo pracy nie może być zmniejszone, musimy pogłębić i rozszerzyć naszą współpracę z innymi organizacjami. Musimy dotrzeć do szerokich mas kobiecych, które nie zostały wciągnięte do pracy organizacyjnej. Musimy kobiety te zorganizować, uświadomić, wychować i przygotować do realizacji wielkiego planu 6-letniego”. Te słowa podano w sprawozdaniu ZW w Gdańsku za rok 1951 w odniesieniu do planowanych przyszłych działań LK³⁷. Z kolei uczestniczki kongre-

³⁴ Prócz trudności organizacyjnych problemem była sprawozdawczość ze współzawodnicstwa. W efekcie ZG SOLK wydawał instrukcje publikowane na łamach swojego periodyku, w których określano, w jaki sposób podsumować poszczególne etapy współzawodnicstwa – zob. *NP*, nr 5, 1949, 30–31.

³⁵ Począwszy od 11.05.1949 r., Polskie Radio nadawało dwa razy w tygodniu, w poniedziałki i środy o godz. 18.00 piętnastominutowe audycje indoktrynacyjne pod nazwą „Głos mają kobiety” – zob.: *NP*, nr 5, 1949, 29. W ramach tzw. Wszechnicy Radiowej emitowane były wykłady adresowane do członkiń Ligi. ZP SOLK odpowiedzialne były za organizację grupowego odsluchiwania tych wykładów – zob.: *NP*, nr 11, 1949, 58–59.

³⁶ Zob. szerzej Małgorzata Dajnowicz, „Działalność Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet w świetle «Naszej Pracy» (1947–1949)”, w: Małgorzata Dajnowicz, Adam Miodowski (red.), *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku*, (Białystok: Wydawnictwo Humanica, 2016), 295–307.

³⁷ Sprawozdanie organizacyjne Zarządu Wojewódzkiego Ligi Kobiet w Gdańsku za rok 1951, s. 7, APG, Stan organizacyjny Ligi Kobiet woj. gdańskiego, k. bez nr.

sowej dyskusji, włóknarki z Łodzi, meldowały o podejmowanych zobowiązaniach i już wykonanych czynach społecznych³⁸. Przodownica pracy Państwowych Zakładów Przemysłu Bawełnianego im. F. Dzierżyńskiego w Łodzi, prządka Helena Okój i jej zakładowe koleżanki pracować miały na 750 wrzecionach. Podczas zjazdu H. Okój referowała: „Na naszym oddziale kobiety samorzutnie przeszły z 250 wrzecion na 500 i z 500 na 750. Dziś nie ma u nas ani jednej prządki, która by pracowała na mniej niż 750 wrzecionach. ... My włóknarki Czerwonej Łodzi wiemy, że przez czerpanie przykładu z włóknarek radzieckich będziemy mogły szybciej zbudować socjalizm, szybciej wykonamy plan 6-letni, skuteczniejsza będzie nasza walka o pokój”³⁹.

Natomiast kontrola ZG LK odnośnie do działalności gdańskiej Ligi wykazywała wówczas niesystematyczność w pracy organizacyjnej i w ogóle małą skuteczność w budowaniu wpływów wśród kobiet. Zebrania członkiń odbywać się miały nieregularnie, nie były protokołowane, w pracę angażowały się wyłącznie etatowe działaczki, które pobierały za to pensję. Nie włączyły ponadto do bieżącej działalności innych członkiń, nie tworzyły pożądanego przez władze partyjno-rządowe tzw. aktywu nieetatowego Ligi⁴⁰.

Zgodnie z wytycznymi ZG LK poszerzać się miała działalność o środowisko kobiet niepracujących i wiejskich. Na obszarach wiejskich organizacja podejmować miała współpracę z kołami gospodyń wiejskich. Miało to służyć integracji kobiet wiejskich i miejskich, a także politycznym wzajemnym oddziaływaniom kobiet z obu środowisk. W miastach zakładano koła blokowe, do których należały głównie gospodynie domowe. W ten sposób Liga rozbudzać miała u kobiet aktywność społeczną i zainteresowanie pracą w nowych obszarach i zawodach, uświadamiać ideologicznie, szkolić i stopniowo włączać także kobiety niezrzeszone w Lidze w realizację planu 6-letniego⁴¹.

Od połowy lat 50. zmieniał się stosunek władz do roli i postrzegania miejsca kobiet w społeczeństwie polskim. Promowana

³⁸ „Przebieg drugiego dnia obrad Kongresu Ligi Kobiet”, *Trybuna Ludu*, nr 64, 5.03.1951, 2.

³⁹ „Z dyskusji na kongresie”, *NP*, nr 6-7, 1951, 84; „Dyskusja na Kongresie Ligi Kobiet”, *Trybuna Ludu*, nr 63, 4.03.1951, 2.

⁴⁰ Sprawozdanie organizacyjne Zarządu Wojewódzkiego Ligi Kobiet w Gdańsku za rok 1951, s. 7, APG, Stan organizacyjny Ligi Kobiet woj. gdańskiego, k. bez nr.

⁴¹ Stan organizacyjny Ligi Kobiet woj. gdańskiego, Instrukcja o pracy kół blokowych – w kampanii wyborczej do komitetów blokowych, Warszawa, 20 grudnia 1952, 1-3; Protokoły z Prezydium 1949-1951, APG, sygn. 15, k. 1 i nn.

w czasie stalinizmu produktywizacja została zastąpiona szerokim upowszechnianiem idei powrotu kobiet do domu. Na planie pierwszym w życiu kobiet miała znajdować się dbałość o rodzinę i wychowanie dzieci oraz szeroko rozumiane kwestie dotyczące gospodarstwa domowego i jego unowocześniania. Zajęcia domowe i rodzinne miały być nadrzędne w życiu kobiety, praca zawodowa zaś pozostawać drugoplanową. W celu promowania znaczenia życia rodzinnego powołano w 1955 r. Krajową Radę Matek.

Na przykładzie łódzkiej LK można stwierdzić, że do zasadniczych zadań organizacji należało po 1956 r. szkolenie zarówno kobiet zrzeszonych w organizacji, jak i nie należących do Ligi, głównie w zakresie prowadzenia oszczędnego, a zarazem nowoczesnego gospodarstwa domowego. Upowszechnianiu programu Ligi wśród kobiet służyły spotkania, pogadanki, a także m.in. obchodzony co roku Dzień Kobiet. Przykładowo w 1956 r. obchody w województwie gdańskim, także w innych nieodległych miastach, w których aktywnie działała Liga (Gdańsk, Gdynia, Kwidzyn, Sztum, Wejherowo, Kartuzy, Elbląg), miały integrować kobiety zrzeszone i niezrzeszone w organizacji, a w zakładach pracy zatrudniających kobiety przyczyniać się do uaktywnienia działalności rad kobiecych. Liderki Ligi organizować miały w szkołach, przedszkolach i żłobkach zebrania z matkami, poświęcone zagadnieniom właściwej opieki nad dziećmi, współpracy matek z placówkami edukacyjnymi w ramach istniejących komitetów rodzicielskich. W Gdyni zorganizowano wówczas pięć takich zebrań, w których uczestniczyło od 50 do 100 kobiet⁴².

Zgodnie z polityką władz od drugiej połowy lat 50. upowszechniano wzorzec kobiety, która w swej podstawowej aktywności życiowej miała zajmować się gospodarstwem domowym i rodziną. Przykładowo w gdańskiej prasie lokalnej w końcu lat 50. ukazał się tekst kierowany do kobiet, w którym wskazywano, że dla dobra rodziny i związku małżeńskiego kobieta winna być „uległa” wobec pracującego męża, prowadzić gospodarstwo domowe w sposób oszczędny, powinna też zapewnić mężowi dobre warunki odpoczynku po pracy, dbać przede wszystkim

⁴² Materiały do referatu sprawozdawczego za 1959 r., IV konferencja Wojewódzka LK w Gdańsku 1956–1959, Sprawozdanie sekcji propagandy za I półrocze 1956 r., APG, sygn. 11, k. 1–4.

o dobro rodziny, dzieci i szeroko rozumianej przestrzeni domowo-rodzinnej⁴³.

Zagadnienia pracy kobiet (zawodowej i domowej) oraz pomocy rodzinie były eksponowane w działalności Ligi. W maju 1957 r. przy ZG LK rozpoczął działalność Komitet Gospodarstwa Domowego (KGD), którym kierowała wieloletnia działaczka ligowa Helena Spalona⁴⁴. W zarządzie wojewódzkim w Łodzi powołano Ośrodek Gospodarstwa Domowego. Działalność Ośrodka skupiała się na dokształcaniu kobiet w zakresie prowadzenia ekonomicznego i nowoczesnego gospodarstwa domowego, zdrowego odżywiania, zachowywania na co dzień zasad higieny. Miała być to bezpośrednia pomoc kobietom, a pośrednio ich rodzinom. Działalność KGD na terenie ośrodków i poradni gospodarstwa domowego była zbieżna z programem Ligi podjętym na II Zjeździe LK w 1957 r., który przebiegał pod hasłem pomocy kobiecie i rodzinie. Zjazd zobowiązał ZG i zarządy w terenie „do podjęcia systematycznej pracy w szerzeniu kultury pedagogicznej, do rozwijania poradnictwa dla spraw dzieci i młodzieży”⁴⁵. Pomoc udzielana przez Ligę kobietom w wypełnianiu ich obowiązków rodzinnych i domowych miała na celu „wyrwanie” ich z domu, podejmowanie aktywności społecznej, publicznej, zawodowej. Przewodnicząca ZG LK Alicja Musiałowa, przywołując popularną wówczas komedię „Irena do domu”, apelowała o zerwanie z poglądem społecznym dotyczącym aktywności kobiecej ograniczonej wyłącznie do przestrzeni domowej oraz przekonywała, że obowiązki kobiety-matki nie wykluczają czynnego udziału kobiet w szeroko rozumianym życiu społecznym poza domem, to jest gospodarczym, kulturalnym, zawodowym⁴⁶.

W latach 1957 i 1958 wiele kobiet zostało pozbawionych pracy. Wówczas Liga podjęła działania w zakresie przygotowania kursów przekwalifikowania zawodowego, zakładała spółdzielnie, organizowała prace chałupnicze i samopomocowe zespoły usługowe⁴⁷. Włączała kobiety niezrzeszone w pracę organizacji⁴⁸. Zakładała kolejne poradnie, z których coraz liczniej korzystały kobiety.

⁴³ „Gdzie jesteście żony”, *Dziennik Bałtycki*, nr 38, 10.04.1959, 3.

⁴⁴ Melania Mroczek-Szymańska, „Kalendarium”, 22.

⁴⁵ J. Juroniowa, „II Zjazd – a pomoc rodzinie w opiece i wychowaniu”, *NP*, nr 17, 1957, 7.

⁴⁶ „Przemówienie posłanki, przewodniczącej ZG LK tow. Alicji Musiałowej wygłoszone w Sejmie w dniu zatwierdzenia ustawy o Radach Narodowych”, *NP*, nr 3, 1958, 2-5.

⁴⁷ Sprawozdanie z działalności Ligi Kobiet w latach 1957-1961, Warszawa 1962, 26.

⁴⁸ *Ibidem*, s. 8.

W 1961 r. w województwie łódzkim funkcjonowały 23 poradnie prawno-społeczne (w Łodzi dziewięć i w miastach powiatowych województwa 14), Ośrodek Gospodarstwa Domowego (w Łodzi) oraz cztery poradnie gospodarstwa domowego (dwie w Łodzi i dwie w regionie)⁴⁹.

Zgodnie z uchwałą ZG LK od początku lat 60. Liga skupiać się miała na pracy wśród kobiet w ich miejscu zamieszkania. W zakładach pracy miejsce organizacji miały zająć związki zawodowe i powoływane w zakładach pracy komisje kobiece. Według ocen gdańskiego zarządu LK wpływy organizacji uległy wówczas poważnemu zmniejszeniu, z ubolewaniem stwierdzano także, że przedstawicielki związków zawodowych niewystarczająco zajmowały się problematyką kobiet⁵⁰.

W 1961 r. wyłoniono nowe władze wojewódzkie LK w Gdańsku, o czym donosił „Głos Wybrzeża” w maju 1961 r. Skład Zarządu został wyłoniony podczas konferencji wojewódzkiej LK w Gdańsku. W trakcie tej konferencji pod dyskusję poddano aktualne wówczas problemy nurtujące środowiska kobiece i dotyczące pracy zawodowej kobiet i jej pogodzenia z obowiązkami domowymi, kwestii rodziny ze szczególnym uwzględnieniem spraw opieki nad dziećmi przez matki pracujące, pogodzenia życia rodzinnego kobiet z ich aktywnością zawodową. Informowano o zorganizowanych licznych kursach zawodowych, które tworzone były pod egidą Ligi, oraz szkoleniach z zakresu propagowania wśród kobiet stosowania zasad zdrowego żywienia. Oddzielnie podkreślano funkcjonowanie punktów doradztwa tzw. świadomego macierzyństwa, prowadzonych przez liderki organizacji. W podjętej uchwale wskazano również na konieczność równego dostępu kobiet i mężczyzn do pracy, zwłaszcza w sektorze gałęzi gospodarki. Dopiero w drugiej części obrad wspomnianej konferencji wyłoniono nowy, 12-osobowy skład prezydium zarządu. Na czele zarządu gdańskich struktur wojewódzkich LK stanęła Maria Winiarska, radna Miejskiej Rady Narodowej w Gdańsku, dotychczasowa przewodnicząca zarządu miejskiego Ligi w Gdańsku, dyrektor Fabryki Gazów Technicznych. Za jeden z priorytetowych postulatów uznano wówczas kontynuowanie działań w zakresie pomocy kobietom w sprawach alimentacyjnych

⁴⁹ Ibidem, s. 25.

⁵⁰ Protokoły z narad Zarządu Wojewódzkiego LK z lat 1961/62–65, APG, sygn. 58, k. 5 i nn.

i w ogóle problemach rodzinnych, w ramach powoływanych poradni prawno-społecznych⁵¹.

Mimo usilnych starań i zabiegów ze strony LK problem braku pracy dla kobiet w Gdańsku był szczególnie dotkliwy. Dominujący przemysł stoczniowy i metalowy oferował pracę głównie mężczyznom, których brakowało w regionie. W 1961 r. ZW Ligi wspólnie z pracownikami wydziału zatrudnienia dokonał przeglądu stanowisk w zakładach pracy. Celem tej analizy było wyłonienie stanowisk zajmowanych przez mężczyzn, na których mogłyby pracować kobiety. Ustalono, że kobiety w stoczni i fabrykach mogą zamienić mężczyzn w obsłudze wózków elektrycznych, suwnic, wydawaniu narzędzi, pracach malarskich, lakierniczych, porządkowych⁵². Kobiety zostały przeszkolone i skierowane do wykonywania wyżej wymienionych zajęć. Logistyczny zabieg Zarządu gdańskiej Ligi przynieść miał realne korzyści, to jest pojawiły się nowe miejsca pracy dla kobiet, zmniejszyła się liczba nieobsadzonych męskich stanowisk, w wielu zakładach przemysłowych została przełamana niechęć do zatrudniania kobiet. W 1962 r. w województwie gdańskim zostało zatrudnionych 2680 kobiet. ZW w Gdańsku zaangażował się w popularyzowanie wśród dziewcząt kształcenia w zawodach produkcyjno-technicznych. Na spotkaniach z rodzicami i dziewczętami propagowano naukę w szkołach o specjalnościach elektrycznym, mechanicznym, telekomunikacyjnym, budowy maszyn⁵³.

W lutym 1962 r. odbywał się III Krajowy Zjazd LK. Dla uczczenia Zjazdu organizacja w Łodzi podejmowała czyny produkcyjne i społeczne, które wpływać miały na poprawę warunków pracy kobiet i ich sytuacji ekonomicznej. Na przykład w jednym z zakładów pracy, w którym nie było gabinetu ginekologicznego, działaczki Ligi wypożyczyły medyczne wyposażenie, urządziły gabinet, sprowadziły lekarza, który przebadał 780 pracownic. Łódzka Liga zainicjowała zbiórki na budowę domu dla przewlekle chorych na gruźlicę. Pieniądze zbierało 39 kół (organizowały biletowane imprezy, zbiórki makulatury, złomu), a 12 kół w mieście otoczyło opieką dom dziecka i dom rencisty. W trzech zakładach pracy koła Ligi otworzyły poradnie prawno-społeczne⁵⁴. Dla członkiń kół

⁵¹ „Nowe władze gdańskiej Ligi Kobiet”, *Głos Wybrzeża*, 10.05.1961, 3.

⁵² „Jakimi drogami i sposobami wpływamy na wzrost zatrudnienia kobiet”, *NP*, nr 7, 1962, 18.

⁵³ Sprawozdanie z działalności Ligi Kobiet za lata 1962-1966, Warszawa 1966, 29-31.

⁵⁴ „Dla uczczenia III Zjazdu ZG LK”, *NP*, nr 1, 1962, 47-48.

terenowych organizowano wycieczki po Łodzi pod hasłem „Poznaj swoje miasto”. Wycieczki okazały się doskonałą formą upowszechniania działalności Ligi. Uczestnikom prezentowano osiągnięcia socjalistycznego ustroju, rozwój budownictwa na nowo powstających osiedlach, przemiany zachodzące w miastach i na wsiach, to jest nowe fabryki, szkoły, państwowe gospodarstwa. Liga w ten sposób realizowała statutowe zadania ideowego i obywatelskiego wychowywania kobiet⁵⁵.

W czerwcu 1966 r. odbywał się IV Krajowy Zjazd LK⁵⁶. W lutym 1966 r. Sekretariat KC PZPR wydał instrukcję o likwidacji kół Ligi w zakładach pracy, w miejsce których miały być powoływane rady kobiece. Do przeprowadzenia tej reorganizacji w komitetach PZPR utworzono Komisje ds. Kobiet. W nawiązaniu do tej decyzji, niekorzystnej dla dalszej działalności organizacji, Prezydium ZG nie wyraziło oficjalnie żadnego sprzeciwu. W referacie programowym Prezydium ZG LK podkreślało, że aktywizacja zawodowa kobiet i rezultaty ich pracy są ważnymi, ale nie jedynymi wyznacznikami ich roli i pozycji w społeczeństwie⁵⁷. Na IV Zjeździe LK przyjęto nowy statut i program działania, w których określono cele i dalszy obszar działalności⁵⁸. Według wytycznych Liga miała pracować w osiedlach i blokach nad kształtowaniem laickiej i obywatelskiej postawy kobiet, głównie tych pozostających w domach, nieaktywnych zawodowo, społecznie i politycznie. Wspomniano także o większym udziale kobiet w radach zakładowych oraz w wyborach do rad narodowych i Sejmu⁵⁹.

Mimo że w sprawozdaniach z działalności łódzkiej LK za lata 1962–1966 okres aktywności w tych latach oceniano pozytywnie, zalecano dalsze zaangażowanie organizacji w poszerzanie jej wpływów w różnych środowiskach kobiet. W programie przyszłych

⁵⁵ Sprawozdanie z działalności Ligi Kobiet za lata 1962–1966, Warszawa 1966, 11.

⁵⁶ Małgorzata Dajnowicz, „Program działalności organizacyjno-propagandowej Ligi Kobiet na podstawie wytycznych Krajowych Zjazdów Ligi Kobiet”, w: Małgorzata Dajnowicz, Adam Miodowski (red.), *Ruchy kobiece na ziemiach polskich w XIX i XX wieku. Stan badań i perspektywy*, (Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2020), 266–267.

⁵⁷ „Dalsze kierunki i formy działania LK na obecnym etapie rozwoju ruchu kobiecego w kraju. Referat Prezydium ZG LK z 17 marca 1966 r.”, ANK, SJ 29/1340/99, k. 147.

⁵⁸ Maria Bauchrowicz-Tocka, „Ewolucja celów Ligi Kobiet w latach 1945–1989 w świetle jej statutow”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobięcych*, nr 1(8), 2020, 187.

⁵⁹ Zob. Anna Marcinkiewicz-Kaczmarczyk, „Wybory parlamentarne w propagandowych publikacjach prasy Ligi Kobiet. Wybrane przykłady”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobięcych*, nr 1(8), 2020, 166.

działań zaznaczono konieczność wzmocnienia pracy Ligi w miejscu zamieszkania kobiet. Na uwagę zasługiwały zwłaszcza plany dalszego zaangażowania członkiń organizacji w prace w środowiskach kobiet dotychczas biernych wobec propozycji dotyczących ich zaangażowania w prace społeczne płynące od Ligi. Wedle oceny liderki łódzkiej LK pozytywne efekty w zakresie pozyskania zaufania niniejszych obywaterek przyniosłoby zaangażowanie członkiń w rozwiązywanie realnych codziennych problemów tych kobiet z uwzględnieniem ich codziennych potrzeb. Za istotne uznawano także udzielanie przez Ligę szeroko rozumianego poparcia dla idei dokształcania kobiet i co za tym idzie, ich awansu społecznego. W tym celu łódzka LK miała organizować kursy dokształcające oraz pogadanki na temat możliwości zdobywania wykształcenia przez kobiety, zwłaszcza zawodowego⁶⁰.

Kadencja Ligi w latach 1966–1970 była wypełniona usilnymi staraniami o odbudowywanie organizacji po jej osłabieniu decyzją KC PZPR z marca 1966 r. o ograniczeniu jej działalności do kół blokowych i osiedlowych⁶¹. Zarząd LK w Elblągu zabiegał o tworzenie kół blokowych, prowadził pogadanki i porady prawno-społeczne wśród gospodyń domowych. Do przewodniczącej ZM w Elblągu Czesławy Muchy zgłaszały się kobiety z prośbą o pomoc w znalezieniu zatrudnienia. W styczniu 1968 r. w Elblągu było zarejestrowanych około tysiąca kobiet poszukujących pracy. Wiele z nich nie miało wykształcenia na poziomie szkoły podstawowej, dla nich Liga organizowała kursy kroju i szycia. Przewodnicząca Mucha wniosowała o otwarcie w mieście kombinatu warzywno-owocowego, w którym zatrudnienie mogłyby znaleźć kobiety⁶².

Na wzmożenie ideologicznej działalności Ligi wpływ miały wydarzenia polityczne w kraju. Po protestach społecznych z marca 1968 r. i przed V Zjazdem PZPR w listopadzie 1968 r. gdańska Liga zainicjowała akcję pod nazwą „Karta Czynu Kobiety Polskiej”⁶³. Tę inicjatywę upowszechnił ZG LK i realizowały ją oddziały w całym kraju. W czynie społecznym kobiety wykonywały w blokach i osiedlach prace porządkowe i remontowe (malowanie klatek schodo-

⁶⁰ Program działania Zarządu Łódzkiego Ligi Kobiet w świetle uchwały IV Krajowego Zjazdu Ligi Kobiet, 1–7.

⁶¹ Małgorzata Dajnowicz, „Program działalności”, 266–267.

⁶² Mag., „Atrakcyjne są formy pracy Ligi Kobiet w Elblągu”, *Głos Elbląga*, 24.01.1968.

⁶³ Sprawozdanie z działalności Ligi Kobiet za lata 1966–1970, Warszawa 1970, 20.

wych, naprawa huśtawek na placach zabaw, ławek na skwerkach, porządkowanie miejsc pamięci, grobów żołnierzy polskich i radzieckich). Według sprawozdania 700 członkiń Ligi z kół gdańskich porządkować miała teren byłego obozu zagłady w Stutthofie⁶⁴.

W województwie łódzkim w 1968 r. Liga liczyć miała ponad 68 tys. członkiń⁶⁵, w czerwcu 1970 r. zaś w województwie gdańskim organizacja pracowała w 570 kołach, do których należało ponad 30 tys. kobiet⁶⁶. W grudniu 1970 r., po wprowadzeniu przez rząd podwyżek cen artykułów żywnościowych, najpierw w Stoczni Gdańskiej, a następnie na całym Wybrzeżu strajkowali robotnicy. Jednakże w dokumentach organizacji i biuletynie branżowym „Nasza Praca” wydarzenia z grudnia 1970 r. zostały przemilczane. W latach 70. Liga koncentrowała się głównie na upowszechnianiu wzorca życia obywateli, w tym rodziny zgodnie ze wzorem tzw. porządku socjalistycznego. „W procesie wychowania socjalistycznego doniosłą rolę winna i może spełniać rodzina, przedmiot stałej troski naszej partii i rządu. Umacnianie wychowawczych funkcji rodziny, kształtowanie nowego, socjalistycznego jej modelu, jest jednym z głównych kierunków działania naszej organizacji” – wskazywała w 1976 r. kierunki pracy dla liderki organizacji przewodnicząca Zarządu Głównego LK Eugenia Kempara⁶⁷.

W grudniu 1975 r. został uchwalony nowy Kodeks rodzinny i opiekuńczy, który regulował sprawy alimentacyjne, rozwodowe, majątkowe, władzy rodzicielskiej. Wśród zadań stawianych przez Ligę znalazło się upowszechnianie wśród członkiń i kobiet niezrzeszonych kultury, oświaty, promocja estetyki i wyglądu osiedli, placów, zieleńców, utrzymywanie porządku w najbliższym otoczeniu. Służyły temu organizowane konkursy, np. „Rodzina w klubie”, podczas których odbywały się pokazy sprzętu gospodarstwa domowego, udzielano porad kosmetycznych, organizowano pokazy mody. Realizowane akcje pt. „Kultura i estetyka w życiu codziennym”, „Milion róż dla naszych osiedli”, „Przegląd amatorskiej twórczości” spełniały funkcję edukacyjną, integrowały środowiska kobiet, łączyć miały pokolenia, pośrednio przekonywały do nowych

⁶⁴ Ibidem, s. 20.

⁶⁵ Taką liczbę członkiń podaje przewodnicząca ZW LK w latach 1958–1989, Janina Suska-Janakowska; Małgorzata Dajnowicz, „Liga Kobiet w okręgu łódzkim”.

⁶⁶ Sprawozdanie z działalności Ligi Kobiet za lata 1966–1970, Warszawa 1970, 81.

⁶⁷ Eugenia Kempara, „Kierunki pracy ideowo-wychowawczej w kołach Ligi Kobiet w świetle uchwały III Plenum KC PZPR”, *NP*, nr 6, 1976, 5.

programów Ligi. Liderki Ligi w zakresie promocji zorganizowanego wypoczynku współpracowały z Towarzystwem Kultury Fizycznej, szkołami, popularyzowały ścieżki zdrowia, organizowały konkursy gimnastyki artystycznej.

Łódzką Ligę charakteryzowała i wyróżniała spośród innych organizacji, wielokierunkowość działania. Organizacja aktywnie włączyła się w akcję „Dar pracy własnych rąk”, inicjowała czyny społeczne, wystawy, kiermasze rękodzieła i wyrobów kulinarnych, z których dochód przeznaczony miał być na budowę Centrum Zdrowia Dziecka. Organizacja wspierała także seniorów, propagując aktywność ludzi starszych. Liderki Ligi starały się dostrzegać i rozwiązywać wszystkie codzienne problemy kobiet. Na organizowanych przez nie spotkaniach były omawiane kwestie braku mieszkań, miejsc w przedszkolach i żłobkach, pomocy rodzinom. Delegatki IX Zjazdu LK w Łodzi w 1978 r. podczas dyskusji zgłaszały problemy związane z zatrudnieniem kobiet, promowaniem i rozszerzeniem świadczeń socjalnych dla rodzin⁶⁸.

W lutym 1980 r. odbył się VIII Zjazd PZPR. LK solidarnie poparła uchwały VIII Zjazdu⁶⁹. ZG LK 21 kwietnia 1980 r. przyjął uchwałę, w której wyraził „pełne poparcie dla programu dalszego rozwoju socjalistycznej Polski i pomyślności narodu polskiego zawartego w uchwałach VIII Zjazdu PZPR”⁷⁰. W zarządach zintensyfikowano wówczas szkolenia ideowo-wychowawcze. Już we wcześniejszym okresie, w 1978 r. zarządy Ligi powoływały szkoły wychowania obywatelskiego kobiet LK, w programach których zawarto m.in. zagadnienia umacniania demokracji socjalistycznej, kształtowania postaw obywatelskich, polityki społeczno-gospodarczej PRL, kształtowania wzorca modelu rodziny socjalistycznej⁷¹. W 1980 r. w województwie łódzkim funkcjonowało 12 takich szkół wychowania obywatelskiego, które obejmować miały kształceniem ponad 400 kobiet⁷².

⁶⁸ Uchwała IX Łódzkiego Zjazdu Ligi Kobiet odbytego w dniu 27 XI 1978 r., 1-7; Ankiety delegatek na Zjazd Wojewódzki LK z Dzielnic Łódź Bałuty i Łódź Górna, 1978 r., ALKPL, k. 1-5 i nn; Małgorzata Dajnowicz, „Liga Kobiet w okręgu łódzkim”, 86.

⁶⁹ „Czujemy się adresatkami wszystkich zadań zawartych w uchwałach zjazdowych”, *NP*, nr 2, 1980, 4.

⁷⁰ ZG LK, „Uchwała ZG LK w sprawie udziału ogniw LK, ORW, KRM w realizacji uchwał VIII Zjazdu PZPR”, *NP*, nr 2, 1980, 22-23.

⁷¹ Irena Hamerska, „Cel – dalsza edukacja kobiet”, *NP*, nr 3, 1980, 31.

⁷² *Ibidem*, s. 32. W całym kraju były wówczas 583 szkoły wychowania obywatelskiego, w których kształciło się 23 812 kobiet.

Przełomowy w działalności organizacji ligowej był rok 1981. W lutym tego roku ZW w Łodzi, jak i inne zarządy w kraju, poznał proreformatorskie stanowisko ZW LK w Gdańsku, który domagał się zmiany programu Ligi, jej struktury i kształtu organizacyjnego oraz zmiany nazwy LK na Związek Kobiet Polskich⁷³. Przewodnicząca ZW LK w Gdańsku Alicja Szewczyk w lutym 1981 r. zorganizowała naradę aktywu Ligi. Uczestniczyły w niej przedstawicielki zakładów pracy z województwa gdańskiego oraz ZW z jedenastu ośrodków: Bydgoszczy, Kielc, Koszalina, Poznania, Słupska, Szczecina, Tarnowa, Torunia, Warszawy, Wrocławia, Zielonej Góry. W spotkaniu nie uczestniczyły centralne władze Ligi. Narada w Gdańsku poświęcona była dyskusji nad propozycjami ZW, dotyczącymi zmiany programu i wewnętrznego kształtu organizacji. Proponowano utworzenie na bazie LK jednej samorządnej, prężnej i silnej organizacji pod nową nazwą Związek Kobiet Polskich⁷⁴.

Podsumowanie

Organizacje terenowe LK powstawały już od 1945 r., powoływane decyzją partyjno-rządową. Wówczas ustanowiono zarządy wojewódzkie również w Gdańsku i Łodzi. Pierwsze lata działalności terenowej LK charakteryzowały się podobnym zasięgiem wpływów i aktywności tej organizacji w poszczególnych regionach kraju. Pewnego rodzaju zróżnicowanie w zakresie zarówno możliwości budowania zasięgu wpływów, jak i tworzenia sformalizowanych struktur i aktywności samych liderok obserwuje się już od przełomu lat 40. i 50. Uwidacznia się wówczas wyróżniające się na tle kraju zaangażowanie w tworzenie placówek LK w okręgu łódzkim, w którym na zatrudnienie w sektorze włókienniczym mogły liczyć kobiety z województwa łódzkiego i z innych regionów Polski.

Należy wskazać, że w całym analizowanym okresie aparat władzy komunistycznej wyznaczał podstawowe kierunki dla działalności LK także w terenie. LK starała się realizować te wytyczne, jednocześnie wprowadzając po części własne formy działalności w zakresie szeroko rozumianej pomocy dla kobiet.

⁷³ „Kronika”, *NP*, nr 5, 1981, 47.

⁷⁴ *Ibidem*.

Różnice w aktywności organizacji łódzkiej i gdańskiej uwiadcniają się już w latach 50. Organizacja z Łodzi, w porównaniu do Ligi z Gdańska, liczniejsza pod względem liczebności członkiń, której liderki starały się być aktywne również na poziomie struktur krajowych, z jednej strony z zaangażowaniem realizowała kierunki prac wyznaczane przez władze, z drugiej zaś np. w ramach KGD czy poradni prawno-społecznych starała się być pomocna kobietom w różnych sferach ich potrzeb. Warto też podkreślić, że Liga mająca za zadanie podporządkowanie aktywności kobiet zarówno publicznych, zawodowych, jak i domowych realizowała model „grupowych aspiracji kobiet”, wyznaczając kierunki np. do kreowania modelu rodziny według wzorca socjalistycznego, starała się, według wytycznych władz komunistycznych organizować życie społeczne czy kulturalne i edukacyjne kobietom zrzeszonym i niezrzeszonym w organizacji.

Na poziomie analizy aktywności organizacji gdańskiej i łódzkiej należy wnioskować, że wpływy Ligi wśród kobiet zależały m.in. od środowiska zawodowego, w którym funkcjonowały, aktywności samych liderek czy szeroko rozumianej metodyki pracy i kanałów dotarcia do samych kobiet. Na korzyść zbudowania zasięgu wpływów LK wśród kobiet wypadła w tym miejscu organizacja z terenu łódzkiego, mająca wyróżniające się na tle kraju osiągnięcia zarówno we wpływach w zakładach pracy zatrudniających kobiety, na osiedlach i w klubach, jak i kreowaniu polityki LK na poziomie struktur krajowych. Z kolei w Gdańsku, zapewne pod wpływem również aktywnych działań środowisk solidarnościowych, rodził się reformatorski nurt w strukturach Ligi, nie mający poparcia w ogóle kobiet zrzeszonych w strukturach organizacji innych regionów kraju.

Bibliografia

Źródła

- Ankiety delegatek na Zjazd Wojewódzki LK z Dzielnic Łódź Bałuty i Łódź Górna, 1978 r., ALKPŁ, 1-5 i nn.
- Dalsze kierunki i formy działania LK na obecnym etapie rozwoju ruchu kobiecego w kraju. Referat Prezydium ZG LK z 17 marca 1966 r., ANK, SJ 29/1340/99, k. 147.

- Kronika na 40-lecie Zarządu Miejskiego Ligi Kobiet, opracowana w 1985 r. przez Barbarę Jakubowską i Zofię Waś z Zarządu Miejskiego LKP w Elblągu, Archiwum Ligii Kobiet Polskich w Elblągu.
- Kronika Zarządu Głównego LK w Łodzi za lata 1946–1951, ALKPŁ. Książka Poradni Prawnej za lata 1948–1960, ALKPŁ.
- Materiał pomocniczy do opracowania prelekcji, referatów i pogadań okolicznościowych z okazji XX-lecia LK, Archiwum Narodowe w Krakowie, SJ 29/1340/99, k. 548.
- Materiały do referatu sprawozdawczego za 1959 r., IV Konferencja Wojewódzka LK w Gdańsku 1956–1959, Sprawozdanie sekcji Propagandy za I półrocze 1956 r., APG, sygn. 11, k. 1–4.
- Plan pracy Wydziału Spółdzielczego Wojewódzkiego Zarządu SOLK w Gdańsku za m-c sierpień 1947, AAN, SOLK, k. 3.
- Program działania Zarządu Łódzkiego Ligi Kobiet w świetle uchwały IV Krajowego Zjazdu Ligi Kobiet, AAN, k. 1–7.
- Protokoły z narad Zarządu Wojewódzkiego LK z lat 1961/62–65, APG, sygn. 58, k. 5 i nn.
- Protokoły z Prezydium 1949–1951, APG, sygn. 15, k. 1 i nn.
- Protokół z posiedzenia Wydziału Spółdzielczego Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet, AAN, SOLK, k. 9 i nn.
- Rozwój Ligi Kobiet w okresie od 1945–1951 r., AAN, PZPR, KC, WK KW, 237/XV-30, k. 1–3, 5.
- Sprawozdanie ogólne Zarządu Wojewódzkiego Ligi Kobiet w Gdańsku za 1949 r., APG.
- Sprawozdanie organizacyjne Zarządu Wojewódzkiego Ligi Kobiet w Gdańsku za rok 1951, s. 7, Archiwum Państwowe w Gdańsku.
- Sprawozdanie Wydziału Organizacyjnego Zarządu Wojewódzkiego Ligi Kobiet w Gdańsku za III kwartał, s. 1, Archiwum Państwowe w Gdańsku, Stan organizacyjny Ligi Kobiet woj. gdańskiego, k. 16.
- Sprawozdanie z działalności Ligi Kobiet w latach 1957–1961, Warszawa 1962.
- Sprawozdanie z działalności Ligi Kobiet za lata 1962–1966, Warszawa 1966.
- Sprawozdanie z działalności Ligi Kobiet za lata 1966–1970, Warszawa 1970.
- Sprawozdanie z działalności Wydziału Organizacyjnego i Wydziału Spółdzielczego w Zarządzie Wojewódzkim Społeczno-Obywatel-

- skiej Ligi Kobiet na województwo gdańskie, AAN, SOLK, k. 1–17, 26, 38.
- Stan organizacyjny Ligi Kobiet woj. gdańskiego, Instrukcja o pracy kół blokowych – w kampanii wyborczej do komitetów blokowych, Warszawa 20 grudnia 1952.
- Stan organizacyjny Ligi Kobiet woj. gdańskiego, AAN, karta bez numeru.
- Stan organizacyjny Ligi Kobiet woj. gdańskiego, APG, karta bez numeru.
- Uchwała IX Łódzkiego Zjazdu Ligi Kobiet odbytego w dniu 27 XI 1978 r.

Opracowania

- Bauchrowicz-Tocka, Maria. „Ewolucja celów Ligi Kobiet w latach 1945–1989 w świetle jej statutów”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobięcych*, nr 1(8), 2020, 176–193.
- Dajnowicz, Małgorzata. „Działalność Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet w świetle „Naszej Pracy” (1947–1949)”, w: Małgorzata Dajnowicz, Adam Miodowski (red.), *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku*, (Białystok: Wydawnictwo Humanica, 2016), 295–307.
- Dajnowicz, Małgorzata. „Główne kierunki działalności Ligi Kobiet w Polsce Ludowej do 1975 roku (ze szczególnym uwzględnieniem województwa białostockiego)”, *Prace Historyczne*, nr 145 (3), 2018, 579–601.
- Dajnowicz, Małgorzata. „Liga Kobiet w okręgu łódzkim w latach 1945–1981. Główne obszary działalności organizacji”, *Dzieje Najnowsze*, t. 51, nr 4, 2019, 75–90.
- Dajnowicz, Małgorzata. „Liga Kobiet w terenie. Kierunki działalności organizacji na przykładzie struktur białostockich w latach 1966–1981”, *Niepodległość i Pamięć*, t. 25, nr 2, 2018, 161–182.
- Dajnowicz, Małgorzata. „Liga Kobiet Polskich w okręgu łódzkim w latach 1982–1989. Główne kierunki w świetle materiałów sprawozdawczych organizacji”, *Dzieje Najnowsze*, t. 53, nr 2, 2021, 143–160.
- Dajnowicz, Małgorzata. „Program działalności organizacyjno-propagandowej Ligi Kobiet na podstawie wytycznych Krajowych Zjazdów Ligi Kobiet”, w: Małgorzata Dajnowicz, Adam Miodow-

- ski (red.), *Ruchy kobiece na ziemiach polskich w XIX i XX wieku. Stan badań i perspektywy*, (Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2020), 266–267.
- Drozdowska, Agnieszka. „Liga Kobiet w województwie białostockim – stan badań i postulaty badawcze”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobiectych*, nr 2(5), 2018, 112–127.
- Fidelis, Małgorzata. *Kobiety, komunizm i industrializacja w powojennej Polsce*, tłum. Maria Jaszczurowska, (Warszawa: Wydawnictwo W.A.B., 2015).
- Grabowska, Magdalena. *Zerwana genealogia. Działalność społeczna i polityczna kobiet po 1945 roku a współczesny polski ruch kobiecy*, (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2018).
- Jarosz, Dariusz. „Idee, programy i realia: funkcje Ligi Kobiet w porządku instytucjonalnym Polski Ludowej (1945–1957)”, w: Agnieszka Janiak-Jasińska, Katarzyna Sierakowska, Andrzej Szwarz (red.), *Działaczki społeczne, feministki, obywatelki... Samoorganizowanie się kobiet na ziemiach polskich po 1918 roku (na tle porównawczym)*, t. 2, (Warszawa: Wydawnictwo Neriton, 2009), 307–330.
- Jarska, Natalia. *Kobiety z marmuru. Robotnice w Polsce w latach 1945–1960*, (Warszawa: Wydawnictwo Humanica, 2015).
- Marcinkiewicz-Kaczmarczyk, Anna. „Rola kobiety w Polsce Ludowej w świetle treści propagandowych rozpowszechnianych przez Ligę Kobiet w latach 1946–1956”, *Dzieje Najnowsze*, t. 50, nr 2, 2018, 149–179.
- Marcinkiewicz-Kaczmarczyk, Anna. „Wybory parlamentarne w propagandowych publikacjach prasy Ligi Kobiet. Wybrane przykłady”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobiectych*, nr 1(8), 2020, 158–175.
- Miodowski, Adam. “Local conditions for the activities of the League of Women structures in the Lower Silesia during the Stalinist period”, *Spółczeństwo i Polityka*, nr 4(57), 2018, 137–155.
- Miodowski, Adam. „Udział dolnośląskiej Ligi Kobiet w kampaniach propagandowych na rzecz aktywizacji zawodowej kobiet ze środowisk patologicznych i aspołecznych (1949–1955)”, *Niepodległość i Pamięć*, t. 26, nr 1, 2019, 279–302.

Źródła prasowe

Nasza Praca, nr 11, 1949, 58–59.

Nasza Praca, nr 5, 1949, 29–31.

Cz. „Likwidujemy bezrobocie wśród kobiet”, *Nasza Praca*, nr 3–4, 1947, 6–10.

„Czujemy się adresatkami wszystkich zadań zawartych w uchwałach zjazdowych”, *Nasza Praca*, nr 2 1980, 4.

„Dla uczczenia III Zjazdu ZG LK”, *Nasza Praca*, nr 1, 1962, 47–48.

Dłuska, Stanisława. „Nasz udział w wyborach”, *Nasza Praca* nr 1, 1947, 26–27.

„Dyskusja na Kongresie Ligi Kobiet”, *Trybuna Ludu*, nr 63, 4.03.1951, 2.

„Gdzie jesteście żony”, *Dziennik Bałtycki*, nr 38, 10.04.1959, 3.

Hamerska, Irena. „Cel – dalsza edukacja kobiet”, *Nasza Praca*, nr 3, 1980, 31.

„Jakimi drogami i sposobami wpływamy na wzrost zatrudnienia kobiet”, *Nasza Praca*, nr 7, 1962, 18.

Juroniowa, J., „II Zjazd – a pomoc rodzinie w opiece i wychowaniu”, *Nasza Praca*, nr 17, 1957, 7.

Kempara, Eugenia. „Kierunki pracy ideowo-wychowawczej w kołach Ligi Kobiet w świetle uchwały III Plenum KC PZPR”, *Nasza Praca*, nr 6, 1976, 5.

„Krajowa Konferencja Ligi Kobiet”, *Nasza Praca*, nr 6, 1949, 17.

„Kronika”, *Nasza Praca*, nr 5, 1981, 47.

„Liga Kobiet pracuje już w całym kraju”, *Kobieta Dzisiejsza*, nr 1, 1946.

Mag. „Atrakcyjne są formy pracy Ligi Kobiet w Elblągu”, *Głos Elbląga*, 24.01.1968.

Mroczek-Szymańska, Melania. „Kalendarium Ligi Kobiet Polskich”, *Nasza Praca*, nr 1, 1986, 10 i 22.

„Nowe władze gdańskiej Ligi Kobiet”, *Głos Wybrzeża*, 10.05.1961, 3.

O.T. [Olga Tomaszewska], „Przekazanie sztandaru przechodniego organizacji łódzkiej”, *Nasza Praca*, nr 4, 1950, 34.

„Podsumowanie wyników i ocen II etapu współzawodnictwa organizacyjnego Ligi Kobiet”, *Nasza Praca*, nr 6, 1949, 27 i 30.

„Pracujemy w Społeczno-Obywatelskiej Lidze Kobiet. Kobiety uczą się na kursach SOLK”, *Kobieta Dzisiejsza*, nr 11, 1946, 15.

„Przebieg drugiego dnia obrad Kongresu Ligi Kobiet”, *Trybuna Ludu*, nr 64, 5.03.1951, 2.

„Przemówienie posłanki, przewodniczącej ZG LK tow. Alicji Musiałowej wygłoszone w Sejmie w dniu zatwierdzenia ustawy o Radach Narodowych”, *Nasza Praca*, nr 3, 1958, 2–5.

Tomaszewska, Olga. „Pewne uwagi o III-cim etapie współzawodnicstwa”, *Nasza Praca*, nr 1, 1950, 27–28.

„Z dyskusji na kongresie”, *Nasza Praca*, nr 6–7, 1951, 84.

„Zawodowe kształcenie kobiet”, *Nasza Praca*, nr 2, 1947, 13–14 i nn.

ZG LK, „Uchwała ZG LK w sprawie udziału ogólni LK, ORW, KRM w realizacji uchwał VIII Zjazdu PZPR”, *Nasza Praca*, nr 2, 1980, 22–23.

„Zjechałyśmy się z całej Polski”, *Nasza Praca*, nr 1, 1947, 25.

Akty normatywne

Dz.U. 1982, Nr 38, poz. 254.